

BNP – ett ofullständigt mått på välfärd och hållbar utveckling

När jag första gången förstod att ett lands bruttonationalprodukt (BNP) ökar när obetalt arbete institutionaliseras genom förskola, kommunal åldringsvård, trädgårdsskötsel mm (Miranda, 2011:6) förstod jag att det finns risker med att använda BNP för att jämföra länders utveckling. Än viktigare blev insikten att BNP är ett otillräckligt mått på ett lands välfärd, och jag har funderat på om vi mår vi bättre och blir lyckligare och friskare för att någon tar betalt för att klippa mitt gräs, laga min lunchmat, vårda mina föräldrar eller sköta mina barn på förskolan för att jag ska förvärvsarbeta? BNP representerar den produktion som köps och säljs på marknaden, men många faktorer som ligger bakom människors välbefinnande är inte till salu och syns inte som mätbara monetära transaktioner.

I fallet med förskola finns forskning som tyder på att barn som gått förskola i Sverige har bättre språkliga färdigheter, färre psykiska och fysiska sjukdomar och når högre utbildningsnivå (Folkhälsomyndigheten, 2017). Det finns också en stark positiv korrelation mellan BNP och hälsoaspekter som uppskattad livslängd, spädbarnsmortalitet mm (Sharma, 2018:2). En större gemensam produktion ökar det ekonomiska välbefinnandet och leder till bättre boende, ökad automatisering i hushållet, förbättrad hälsa genom medicin och sjukvård mm. Våra grundläggande mänskliga behov kan tillgodoses i högre grad. Det innebär att BNP kan användas som en grov indikator på välbefinnande. Det är alltså inte säkert att en högre produktion leder till en ökning av välbefinnandet men de ökade resurser som samhället skapar ger ändå möjlighet till institutionella leveranser av positiva faktorer som ligger bakom grundläggande välbefinnande. Men det finns fler utmaningar.

Ett annat problem med BNP som mått på välbefinnande är att det inte säger något om hur inkomsterna fördelas inom landet. En ökning av BNP kan bero på att alla medborgare fått det lite bättre men kan också bero på att några få fått det extremt mycket bättre. Gini-koefficienten är ett sätt att räkna på inkomstdistributionen i ett land. Ett lågt Gini tyder på en liten spridning medan ett högt värde signalerar en stor spridning av inkomsterna mellan de som tjänar minst och de som tjänar mest. En sammanställning visar att utvecklade ekonomier som Tyskland, Frankrike och Sverige har höga BNP per capita och låga Gini-värden medan utvecklande ekonomier som Ryssland, Brasilien och Sydafrika har lägre BNP per capita och högre Gini-värden. Det verkar finnas en korrelation mellan hög BNP och liten spridning av inkomster, men USA har lika höga BNP per capita som de mest utvecklade länderna samtidigt som de har ett Gini-värde i samma nivå som Ryssland och Kina (Holodny, 2016). Andra faktorer styr.

Ett tredje problem är att BNP inte säger något om resursförbrukning, miljöförstöring eller annan förslitning på kapital (World bank, 2018:2). BNP beräknas från användarsidan som Konsumtion + Investeringar + Offentliga utgifter + Export – Import. Investeringar i BNP är endast nya investeringar och reinvesteringar av slitet kapital. Men det säger ingenting om hur mycket den totala kapitalstocken förslitits eller förbrukats. För att förstå om produktionen är hållbar över tid behöver förslitningen också mätas och analyseras. Ett välmående samhälle är ett över tid hållbart samhälle där är nettoinvesteringarna är positiva.

Det saknas idag en samlad makroekonomisk indikator på ett samhälles hållbara utveckling, men att följa ett lands kapitalutveckling kan vara ett sätt att ge en något bättre insikt än med endast BNP (World bank, 2018:4).

BNP – kompletteringar för att skapa en hållbar samhällsutveckling

Ett mått för att beskriva produktionen inklusive kapitalförslitningen är nettonationalprodukten (NNP). Eftersom $NNP = BNP - \text{Kapitalförslitning}$ skapas ett mått som tar hänsyn till hur mycket kapitalet förslitits från år till år jämfört med BNP som ju ökar om bruttoinvesteringarna ökar även om kapitalförslitningen ökar i högre takt.

Den samlade kapitalstocken innehåller dock många olika komponenter, och tyvärr omfattar de nationella räkenskapernas beräkning av NNP endast människoskapat kapital i form av byggnader, maskiner och tekniska innovationer. Inom NNP återfinns varken naturkapital (åkermark, skog, mineraler), eller humankapital (utbildning, arbetssätt, hälsa). Naturkapital och humankapital kan dessutom vara svåra att värdera i jämförbara monetära termer, men för att utvecklingen ska vara hållbar på sikt behöver vi säkerställa att inte naturkapitalet och humankapitalet förbrukas i skuggan av en ökande produktion.

En hållbar samhällsutveckling säkerställer förmågan att producera välmående över tid och det innebär att alla kapitalstockar behöver bestå eller öka i värde (World bank, 2018:3). Ett sätt att mäta och beskriva detta är med begreppet genuint sparande eller genuina investeringar. Det beskriver förändringen av de tre typerna producerat kapital, naturkapital och humankapital. Modellen säger att om de totala nettoinvesteringarna för den samlade kapitalstocken ökar är utvecklingen hållbar. Om ett lands BNP eller NNP ökar men kapitalstockarna enligt det genuina sparandet minskar är inte den långsiktiga utvecklingen hållbar och produktionen bygger på en överförbrukning av resurser och en för låg återinvestering i kapitalstockarna.

Det finns utmaningar även med modellen genuint sparande. Ett kapitalslag kan förbrukas och ett annat kan byggas upp vilket ger en positiv nettoinvestering som kan tolkas som en hållbar utveckling. Men om naturresurserna minskar till förmån för mänskligt byggda maskiner och byggnader så är ju inte utvecklingen särskilt hållbar, med tiden kommer naturresurserna att ta slut. För att uttrycka detta definieras hållbar utveckling som stark om alla kapitalslag ökar, och som svag när det totala kapitalet ökar men någon eller några av kapitalstockarna minskar.

Inte heller med begreppet stark utveckling kan vi dock vara säkra på att utvecklingen är hållbar och innebär ökad välfärd över tid. Att avverka skog på platser som människor använder eller som är viktiga för ekologisk mångfald innebär inte någon hållbarhet även om skogskapitalet ökar från år till år. Skogskapital kan dessutom öka på många sätt, genom effektivare skogsbruk men också genom höjda råvarupriser eller till och med positiva klimatförändringar. Värderingen av naturkapital sker dessutom när den upptäckts och identifierats (World bank, 2018:9). Trots att vi vet att det finns en ändlig mängd mineraler i jorden så kan kapitalet ökas i takt med nya fyndigheter. Vi behöver fler perspektiv i modellerna.

Människor har ett antal motiverande drivkrafter som påverkar hela individen, kropp, känsla och tanke. Det är fysiska behov, trygghetsbehov, samhörighet och kärlek, självkänsla samt självförverkligande (Maslow, 1943/2013). Även om senare forskning omkullkastat teorin att människor utvecklas i steg i ovan nämnda ordning så går det att se signifikanta korrelationer mellan nivåerna och mänskligt välmående (Dodson, 2014). Hållbarhet och välstånd är så mycket mer än endast pengar i fickan och mat på bordet inom Maslows första område fysiska behov. En tillväxt inom BNP korrelerar sannolikt positivt med förutsättningar att utveckla även trygghet, samhörighet, självkänsla och självförverkligande men för att kunna mäta och följa detta räcker varken BNP, NNP eller genuint sparande. Det behövs andra sätt att mäta och följa mänskligt välstånd integrerat inom makroekonomins ramar. Exempel på mått som börjat användas är Genuine progress indicator (GPI) som inkluderar miljömässiga och sociala faktorer (Cobb, Halstead & Rowe, 1995) och FN:s sjutton hållbarhetsmål (SDGs) som beskriver mänskligt välstånd och hållbar utveckling väldigt brett men som ännu saknar en samlad indikator (FN, 2015) samt Inner Development Goals (IDGs) som syftar till att utveckla det humankapital som behövs för att nå FN:s sjutton hållbarhetsmål (IDG, 2021).

Många faktorer som ligger bakom människors välstånd är inte till salu och vi behöver fler sätt än rena ekonomiska mått för att mäta välstånd och hållbar utveckling. Med genuint sparande och integrering av miljöaspekter kommer vi dock mycket längre än vi gjort med BNP.

Referenser

- Cobb, C., Halstead, T. and Rowe, J. (1995), *The Genuine Progress Indicator: Summary of Data and Methodology*.
- Dodson, T. (2014), *Exploring Maslow's Hierarchy of Needs Empirically*. Oregon State University.
- Folkhälsomyndigheten. (2017), *Förskolans påverkan på barns hälsa – en genomgång av den vetenskapliga litteraturen*, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/3addb7a81de44a8b8a8f4bfa29b8306c/forskolans-paverkan-barns-halsa-01086.pdf>
- FN. (2015), *The Sustainable Development Goals*, <https://sdgs.un.org/goals>
- Holodny, E., (2016), *The US is a big outlier when it comes to income inequality*, Business Insider 2016-08-08, <https://www.businessinsider.com/goldman-sachs-chart-shows-us-stands-out-income-inequality-2016-8?r=US&IR=T>
- IDG. (2021), *The Inner Development Goals*, The Inner Development Goals Initiative - Growth That Matters 2030 AB, <https://www.innerdevelopmentgoals.org>
- Maslow, A. H. (2013), *A Theory of Human Motivation*. Milton Keynes, UK: Merchant Books. (Originalarbete publicerat 1943).
- Miranda, V. (2011), *“Cooking, Caring and Volunteering: Unpaid Work Around the World”*, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 116, OECD Publishing.
- Sharma, R. (2018), *Health and economic growth: Evidence from dynamic panel data of 143 years*. PLoS ONE 13(10): e0204940.
- World Bank:Lange, G-M., Wodon, Q. Carey, K. (Editors). (2018), *The Changing wealth of nations – Building a sustainable future*. World Bank Group,